

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี : มรดกทางการเมืองของคณะราษฎร ? THAO SURANAREE MONUMENT: POLITICAL LEGACY OF THE PEOPLE'S PARTY?

กฤษณา หงษ์อุเทน* KRISANA HONGUTEN*

บทคัดย่อ

“อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี : มรดกทางการเมืองของคณะราษฎร ?” เป็นบทความวิเคราะห์และวิจารณ์ “อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี” ตามหลักการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ซึ่งต้องนำเหตุปัจจัยทุกประการที่เกี่ยวข้องกับผลงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ มาพิจารณาประกอบเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจวิธีการนำเสนออันโดดเด่นและชาญฉลาดของศิลปิน ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจผลงานศิลปะอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งการประจักษ์แจ้งในคุณค่า ความงาม และความซาบซึ้งใจในผลงานศิลปะชิ้นนั้นด้วย สำหรับบทปริทัศน์ ได้ยกประเด็นปัญหาสำคัญบางประการจากหนังสือ “การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี” ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อวินิจฉัยเปรียบเทียบและอธิบายความให้กระจ่างแจ้ง และเพื่อแสดงให้เห็นว่า ในกรณีของการวิเคราะห์และวิจารณ์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ “ศิลปะกับการเมือง” นักประวัติศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าและหาความรู้เพิ่มเติมด้านศิลปะให้ถี่ถ้วนก่อน เพื่อจะสามารถทำความเข้าใจและวินิจฉัยตีความผลงานศิลปะได้อย่างถูกต้อง เพราะการวิจัยที่ก้าวข้ามสาขาวิชาที่ตนเองไม่ได้มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญย่อมนำไปสู่ความเห็นที่ผิดพลาด การตีความที่คลาดเคลื่อน และการสร้างความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องให้เกิดขึ้นกับประวัติศาสตร์ของประเทศ

คำสำคัญ : อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี/ อนุสาวรีย์ไทย/ อนุสาวรีย์และการเมืองไทย/ คณะราษฎร

*รองศาสตราจารย์ ดร. คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, hrishna83@gmail.com.

*Associate Professor Dr., Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University, Bangkok, hrishna83@gmail.com.

Abstract

This article is a critical analysis of the “Thao Suranari Monument”, the memorial monument of Thao Suranari (also known as “Lady Mo”) based on the principles of art history. Taking into consideration all the relevant factors in historical and aesthetic context, the article encourages the reader to understand the distinctive and intelligent expressions of the artist. This will help create insights into this artistic work and recognition of the values it represents as well as an appreciation of its exquisiteness as a work of art. In the review section, some important controversial issues from the book titled “The Politics Involving the Thao Suranari Monument”, written by Saipin Kaewngamprasert, have been raised as a case study for comparative analysis and clarification purposes. Moreover, the discussion is also meant to illustrate the point that for any critical analysis of a “political and artistic issue”, it is prerequisite for a historian to do relevant in-depth research in order to understand, diagnose, and interpret art works correctly. This is because in interdisciplinary studies, without expertise in all of the fields involved, one could misinterpret some important information and be easily misled. This could in turn create a misunderstanding of parts of the history of Thailand.

Keyword: Thao Suranari Monument/ Thai Monuments/ Monuments and Thai Politics/ The People’s Party

บทนำ

เมื่อพิจารณากำเนิดของอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงกาลสิ้นสุดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2500 ยกเว้นอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงและวิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศ และเป็นอนุสาวรีย์ที่รัฐบาลสร้างขึ้นเพื่อหวังผลทางการเมืองหรือในเชิงโฆษณาชวนเชื่อดังเช่น อนุสาวรีย์ปราบกบฏ (พ.ศ. 2479) อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย พ.ศ. (2483) และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ (พ.ศ. 2485) จะพบว่า **อนุสาวรีย์ส่วนใหญ่มาจากความต้องการของภาคประชาชนเป็นเบื้องแรก จากนั้นโครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์จึงถูกผลักดันขึ้นมายังส่วนราชการเพื่อของบประมาณสนับสนุนหรือความเห็นชอบจากรัฐบาล หาใช่นโยบายหลักที่รัฐบาลวางไว้เพื่อจุดมุ่งหมายในการปลูกเร้าลัทธิชาตินิยมให้แก่ประชาชนตามที่นักประวัติศาสตร์ไทยกลุ่มหนึ่งวิเคราะห์ไว้ไม่** ความรู้สึกถึงความเป็นชาติและกระแสความรักชาติ รวมทั้งความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของ “ไทยใหม่” ไม่ใช่เป็นผลงานของคณะราษฎรหรือจอมพล ป. พิบูลสงคราม หากแต่เป็นดอกผลอันงดงามของเมล็ดพันธุ์แห่งลัทธิชาตินิยม ซึ่งถูกเพาะบ่มจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดระยะเวลา 15 ปีแห่งการครองราชย์ของพระองค์ ความรู้สึกถึงความเป็นชาติทำให้ “ไทยใหม่” โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่มีการศึกษา เริ่มรู้สึกภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตน

กระแสการเชิดชูวีรบุรุษวีรสตรีและวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของบรรพบุรุษในประวัติศาสตร์ชาติไทยด้วยอนุสาวรีย์และอนุสรณ์สถานตั้งแต่ก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ในทวีปยุโรป เริ่มหลังไหลเข้ามาในสยามทีละน้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และชัดเจนมากยิ่งขึ้นหลังจากการถือกำเนิดของพระบรมรูปทรงม้ารัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2451) อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2461) ในสมัยรัชกาลที่ 6 และ ปฐมบรมราชานุสรณ์ (พ.ศ. 2475) ในสมัยรัชกาลที่ 7 ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าประหลาดใจที่หลังปี พ.ศ. 2475 กลุ่มบุคคลทั้งจากภาครัฐและเอกชน เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด สมาชิกสภาราษฎร และบุคคลทั่วไป จะรวมตัวกันผลักดันโครงการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่วีรชนที่พวกเขาเทิดทูน สำหรับรัฐบาลยุคหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เช่น รัฐบาลคณะราษฎรของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ถึงแม้จะสนับสนุนแนวคิดในการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อใช้เป็นสื่อในการ “อบรมกล่อมเกล่า” ประชาชนให้รักชาติก็ตาม¹ แต่ก็ได้ไม่ได้มีนโยบายชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมที่จะใช้อนุสาวรีย์เป็นกระบอกเสียงสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองให้แก่รัฐบาลดังจะเห็นได้จากประวัติการสร้างอนุสาวรีย์ส่วนใหญ่มักเป็นโครงการของภาคประชาชน ไม่ใช่เป็นโครงการจากภาครัฐมาตั้งแต่ต้น หรือถึงแม้จะมีการตั้งคณะกรรมการพิจารณาการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2485 ในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ก็ไม่ได้มีการกำหนด นโยบายสำคัญอะไร นอกจากการแบ่งอนุสาวรีย์ออกเป็น 2 ประเภท การกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่สามารถมีอนุสาวรีย์ได้ และสถานที่ตั้งของอนุสาวรีย์เท่านั้น²

การกำหนดหลักเกณฑ์การสร้างอนุสาวรีย์เริ่มชัดเจนขึ้นในรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สาเหตุเนื่องมาจากกรมศิลปากรได้เสนอเรื่องมายังกระทรวงศึกษาธิการว่า ระยะเวลาที่ผ่านมาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้ทำหนังสือขอให้กรมศิลปากรปั้นหล่ออนุสาวรีย์บุคคลสำคัญของแต่ละท้องถิ่นอยู่เสมอ จึงเสนอให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมในการสร้างอนุสาวรีย์โดยพิจารณาจากนโยบายด้านการปกครอง ความมั่นคง

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร. 0201.10/31 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ปลูกใจให้ราษฎรรักชาติ หรือ เรื่องการอบรมให้รู้สึกในเรื่องชาตินิยม (6 มิ.ย. 2478-25 ต.ค. 2495).

ที่นำเสนอใจคือ แนวคิดเกี่ยวกับการเชิดชูผู้ทำคุณประโยชน์ต่อชาติด้วยการสร้างอนุสาวรีย์ปรากฏขึ้นหลังการเปิดอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเพียงไม่ถึงปี และก่อนการสร้างอนุสาวรีย์ปราบกบฏประมาณ 1 ปี ต่อจากนั้นก็ยังมีเพียงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิที่สร้างขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล

2. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (3) สร.0201.57/6 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องสร้างอนุสาวรีย์เพื่อจารึกนามบุคคลและกรรมกรที่ทำประโยชน์แก่ชาติอย่างยิ่งใหญ่ (8-20 สิงหาคม พ.ศ. 2485).

3. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศร. 0701.42/13 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ (พ.ศ. 2488-2505).

ประวัติศาสตร์ และอื่น ๆ³ ตัวอย่างของอนุสาวรีย์ที่จัดสร้างจากโครงการของภาคประชาชนตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2475 จนถึงการสิ้นอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. 2500 ได้แก่ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (พ.ศ. 2478) พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าสวนลุมพินี (พ.ศ. 2485) อนุสาวรีย์วีรไทย (ราว พ.ศ. 2492) พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วงเวียนใหญ่ ธนบุรี (พ.ศ. 2496) พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ ดอนเจดีย์ สุพรรณบุรี (พ.ศ. 2501) และ อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงตุงสุเทพฯ เชียงใหม่ (ระหว่าง พ.ศ. 2499-2506) เป็นต้น

บทวิเคราะห์และวิจารณ์ “อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”

ประวัติศาสตร์เบื้องหลังอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เป็นอนุสาวรีย์แห่งแรกที่สร้างขึ้นหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในยุคคณะราษฎร ไม่ได้สร้างขึ้นจากนโยบายของรัฐบาล แต่มาจากการต้องการของภาคประชาชน เหตุของการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับประวัติศาสตร์และการเมืองในอดีตและในขณะนั้น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นสัญลักษณ์ของการกู้เกียรติและศักดิ์ศรีของชาวโคราชให้กลับคืนมาอีกครั้ง หลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 เนื่องจากจังหวัดนครราชสีมาเป็นฐานที่ตั้งสำคัญของกองกำลังฝ่ายกบฏ ดังนั้น ข้าราชการฝ่ายปกครอง ทหาร และประชาชนจำนวนมากในจังหวัดนครราชสีมา จึงถูกจับในข้อหาให้การสนับสนุนและความร่วมมือกับฝ่ายกบฏ สถานการณ์อันตึงเครียดนี้ ความตายของทหารนครราชสีมาจำนวนหลายร้อยนาย และการถูกตราหน้าว่าเป็นกบฏ⁴ คงส่งผลกระทบต่อขวัญและกำลังใจของชาวโคราชอย่างรุนแรง ในสถานการณ์ที่ยังคงล่อแหลมต่อความมั่นคงของคณะผู้ปกครอง รัฐบาลคณะราษฎรต้องการลดความตึงเครียดทางการเมือง จัดปัญหาความแตกแยก และเร่งสร้างความปรองดองสมานฉันท์ระหว่างรัฐบาลกลางและหัวเมืองใหญ่ ที่มีกองกำลังมากกว่าหัวเมืองใด ๆ เช่น นครราชสีมา ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลคณะราษฎรจึงยอมยกเหตุผลความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นข้ออ้างเพื่อให้ชาวโคราชรอดพ้นจากข้อหากบฏ ดังแถลงการณ์ของ “กองทหารแห่งรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ว่า ทหารและประชาชนชาวโคราชเป็นผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ไม่ได้ตั้งใจเป็นกบฏต่อรัฐบาล แต่ถูกพระองค์เจ้าบวรเดชลอบให้ไปรบกับทหารรัฐบาลเพื่อปกป้องพระมหากษัตริย์⁵ นอกจากนั้น รัฐบาลของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาฯ ยังจัดให้มีการขุดศพทหารนครราชสีมาที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ปราบกบฏ บวรเดช และถูกฝังตามที่ต่าง ๆ มา ฌาปนกิจศพ ณ สนามหน้าว่าการจังหวัดทหารบกนครราชสีมาอย่างสมเกียรติของทหาร เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2576 และในวันถัดมาคือวันที่ 17 เพื่อเป็นการปลอบขวัญชาวโคราช ได้จัดให้ตอนเช้ามีงานพิธีทำขวัญเมือง และตอนเย็นมีมหรสพฉลองอย่างยิ่งใหญ่ทั้งโซน ละคร แตรวง ภาพยนตร์ ต่อยมวย จำพวก เป็นต้น ซึ่งปรากฏว่ามีผู้มาร่วมงานฉลองนี้เป็นจำนวนมาก⁶

ความรู้สึกเจ็บช้ำและคับข้องใจที่ถูกตราหน้าว่า “เป็นกบฏ” น่าจะเป็นที่มาของความคิดสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นเครื่องยืนยันและตอกย้ำความภักดีของชาวนครราชสีมาต่อ “**รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**” ซึ่งน่าจะเริ่มมีมาพร้อมกับการเตรียมงานฌาปนกิจศพทหารและงานทำขวัญเมือง ดังจะเห็นได้จากการขอบริจาคเงิน

4. “พูดเสียสัขาโคราชจะถูกลงโทษ,” *ประชาชาติ* 3 (6 พฤศจิกายน 2476): 2. และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201. 26/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ปลงศพทหารและทำขวัญเมืองนครราชสีมาเนื่องแต่การกบฏ (พ.ศ. 2476).

5. นิคม จารุมณี, “กบฏบวรเดช” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), 234. การอ้างถึงความเป็น “รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ในประกาศหรือแถลงการณ์ของรัฐบาลคณะราษฎรระหว่างและหลังกบฏบวรเดช แสดงให้เห็นความไม่มั่นใจในเสถียรภาพของรัฐบาลและการแสวงหาความชอบธรรมในการปกครองประเทศผ่านการรับรองของพระมหากษัตริย์ ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้มีการอ้างถึงความเป็นรัฐบาลของพระมหากษัตริย์มานานระยะหนึ่งแล้ว หม่อมเจ้าพันธุ์ทิพย์ ดิษฐกุล, *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), 133.

6. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201. 26/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ปลงศพทหารและทำขวัญเมืองนครราชสีมาเนื่องแต่การกบฏ (พ.ศ. 2476).

“เตรียมการทำศพทหารโคราชคณะรัฐบาลจะไปเผาศพ,” *ประชาชาติ* 3 (6 พฤศจิกายน 2476): 2. “คณะมหรสพต่าง ๆ เตรียมไปนครราชสีมาเพื่อเข้าแสดงในงานฌาปนกิจศพทหาร,” *ประชาชาติ* 3 (11 พฤศจิกายน 2476): 1. และ “งานที่โคราช,” *ประชาชาติ* 3 (20 พฤศจิกายน 2476): 5.

จากข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนชาวนครราชสีมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2476 เพื่อใช้ในการบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ และ ถ้ามีเงินเหลือพอก็จะจัดการทำอนุสาวรีย์ไว้เป็นที่ระลึกต่อไป⁷ อย่างไรก็ตาม ความคิดที่จะสร้างอนุสาวรีย์เป็นอนุสรณ์แก่ทหารโคราชที่เสียชีวิตในการปราบกบฏบวรเดช ไม่น่าจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล เพราะหลังจากการพระราชทานเพลิงศพทหารและตำรวจ 17 นายของฝ่ายรัฐบาลที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏบวรเดช ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 รัฐบาลก็มีความคิดที่จะสร้างอนุสาวรีย์เป็นอนุสรณ์แก่ผู้พลีชีพในการปราบกบฏครั้งนี้ด้วยเช่นกัน แต่กว่าความคิดนี้จะจริงได้ ก็ต้องรอต่อไปอีกถึง 3 ปี ต่างจากความรู้สึกอันบอบช้ำของชาวนครราชสีมาที่ต้องการการเยียวยาอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐานว่า พันโท พระเรีงรุกปิจจามิตร ผู้บังคับการจังหวัดนครราชสีมา และ พระยาภิรมย์ภักดี ผู้ว่าราชการและสมุหเทศาภิบาล มณฑลนครราชสีมา ซึ่งน่าจะคิดสร้างอนุสาวรีย์เป็นอนุสรณ์แก่ทหารโคราชที่เสียชีวิตในการปราบกบฏบวรเดช ต้องเปลี่ยนความคิดมาสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแทนเป็นการเร่งด่วนโดยกำหนดให้แล้วเสร็จภายในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2477 ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า อาจต้องการให้ทันกับงานฉลองรัฐธรรมนูญของปีนั้น **การขออนุญาตจัดสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งเกี่ยวพันกับการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับประเทศอย่างลึกซึ้ง เป็นการร้องขอที่ทางรัฐบาลกลางยอมรับได้ เพราะดูเหมือน ๆ ก็ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการเชิดชูเกียรติทหารนครราชสีมาที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏบวรเดชโดยตรง**

กบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ถึงแม้ว่าวีรกรรมของคุณหญิงโมจะปรากฏเพียงสั้น ๆ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และ “อานามสยามยุทธ” ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ก็ตาม แต่บทบาทของท่านก็ชัดเจนไม่น้อย นั่นคือ เป็นสื่อกลางระหว่างผู้วางแผนการและครวัณครราชสีมานับพัน อีกทั้งยังเป็นผู้นำกองหนุนคุมพลผู้หญิงประมาณ 460 คนเข้าร่วมรบกับผู้ชายที่ทุ่งสัมฤทธิ์ และเป็นแม่กองกับพระภักดีนุชิตคุมพลทหารหัวหมื่นที่ขึ้นกับเมืองนครราชสีมา เป็นกองลำเลียงส่งเสบียงอาหารและกระสุนดินดำสำหรับเพิ่มเติมให้ทุกกองทัพนับปฏิบัติการตีทัพลาวที่ล่าถอยไปตั้งค่าย 3 ค่ายที่ตำบลเชิงเขาน้ำพุ⁸ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานทั้งในพงศาวดารและหนังสืออานามสยามยุทธว่า คุณหญิงโมได้รับโปรดเกล้าฯ จากรัชกาลที่ 3 เป็น “ท้าวสุรนารี” และพระยาปลัดได้รับโปรดเกล้าฯ เป็น “เจ้าพระยามหิธรธิบดี” เมื่อใด อีกข้อมูลหนึ่งที่น่าสนใจ แต่ไม่ปรากฏแหล่งที่มาชัดเจนคือ คุณหญิงโมถึงแก่อสัญกรรมเมื่อเดือน 5 จ.ศ. 1214 (พ.ศ. 2395) ขณะอายุได้ 81 ปี และสามเฒ่าสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิท่านไว้ที่วัดศาลาลอย ต่อมา เมื่อพระยาประสิทธิศัลการ ข้าหลวงเทศาภิบาล ผู้สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา ได้มาเห็นเจดีย์บรรจุอัฐิของคุณหญิงโมอยู่ในสภาพปรักหักพัง จึงสร้างกุหลาบเจดีย์ขนาดเล็กบรรจุอัฐิคุณหญิงโมขึ้นใหม่ พร้อมกับย้ายสถานที่ตั้งไปไว้ที่วัดกลาง (วัดพระนารายณ์มหาราช) เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442)⁹

แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับคุณหญิงโม นอกจากบันทึกทางประวัติศาสตร์จากหนังสือพระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ. 2444) และ “อานามสยามยุทธ” (พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ. 2446) แล้ว วีรกรรมของคุณหญิงโมที่ทุ่งสัมฤทธิ์ได้ถูกจดจำและเล่าขานจากปากต่อปากและจากรุ่นสู่รุ่นต่อมาเรื่อย ๆ และหลังจากเหตุการณ์จริงนานเกือบกึ่งศตวรรษจึงได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาในบทนิพนธ์เรื่อง “ตำนานเมืองนครราชสีมา” และ “พงศาวดารเมืองเวียงจันทน์” ของสมเด็จพระยาตรางราชานุภาพ รวมทั้งบทละครเรื่อง “ท้าวสุรนารี (โม) รบขบถเวียงจันทน์” ในพระบาทสมเด็จพระ

7. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร. 0201. 26/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องปลงศพทหารและทำขวัญเมืองนครราชสีมาเนื่องแต่การกบฏ (พ.ศ. 2476).

8. เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี), อานามสยามยุทธ ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับลาว เขมร และญวน (กรุงเทพฯ : ไซจิต, 2550), 25-26, 28 และ 35. และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), 47.

9. จังหวัดนครราชสีมา, ธีระสิทธิ์สร้างฐานแทนอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๐ (นครราชสีมา : รวมจิตตราธิมาจำกัด, 2510), 5-6.

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาหลังจากการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแล้ว เรื่องราวของคุณหญิงโมจากแหล่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้นได้กลายมาเป็นข้อมูลสำคัญให้กับผู้แต่งเรื่องราววีรกรรมของท้าวสุรนารี ซึ่งส่วนใหญ่มักเสริมเติมแต่งให้ละเอียดพิสดารมากยิ่งขึ้นตามแต่จินตนาการของผู้แต่งแต่ละคน

ก่อนจะมาเป็นอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

กระแสแห่งลัทธิชาตินิยม ซึ่งถูกเพาะบ่มและเผยแพร่ในสังคมไทยตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เรื่องราวของคุณหญิงโมที่เริ่มจางหายไปแม้กระทั่งในเมืองนครราชสีมาเองได้รับความสนใจและถูกนำมาเล่าขานในรูปแบบวรรณกรรมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น รวมไปถึงการสร้างกุฏิบรรจุอัฐิให้ท่านใหม่ที่วัดกลางเมื่อปี พ.ศ. 2442 และการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีหลังจากเหตุการณ์กบฏบวรเดช เมื่อชาวนครราชสีมาถูกตราหน้าว่าเป็นกบฏ การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีให้เสร็จอย่างเร่งด่วนภายในปี พ.ศ. 2477 ทำให้สันนิษฐานได้ว่า **การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในครั้งนี้นอกจากจะเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติคุณหญิงโมให้เป็นที่ประจักษ์แล้ว ยังเป็นการกอบกู้เกียรติยศและศักดิ์ศรีของชาวนครราชสีมาให้กลับคืนมาผ่านวีรกรรมของคุณหญิงโมในทางอ้อมอีกด้วย** เพราะการต่อต้านผู้คุมครัวลาวและการปลดปล่อยครัวนครราชสีมาให้กลับคืนสู่บ้านเกิด อันที่จริงก็หมายถึงการช่วยราชการสงครามในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นกัน เพราะเป็นการขัดขวางไม่ให้กองทัพเจ้าอนุวงศ์สามารถกวาดต้อนครัวไทยไปเวียงจันทน์ได้สำเร็จ หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นการแสดงความจงรักภักดีหรือการเลือกข้างอยู่กับฝ่ายไทยของชาวนครราชสีมานั่นเอง **และอาจกล่าวได้ว่า ท้าวสุรนารีได้กลับมาช่วยลูกหลานของท่านกอบกู้สถานการณ์ในภาวะวิกฤติหลังกบฏบวรเดชอีกครั้ง**

จากหนังสือของพระยาภิรมย์ภักดี ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา ลงวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2477 ถึงอธิบดีกรมศิลปากร ทำให้ทราบว่า พระยาภิรมย์ภักดีได้ติดต่อผ่านทางพระสาโรจน์ รัตนนิมมานก์ ขอให้กรมศิลปากรดำเนินการปั้นหล่ออนุสาวรีย์คุณหญิงโมให้เสร็จทันภายในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2477 ในราคา 1,000 บาท พร้อมค่าแรง 200 บาท และได้มอบหมายให้พระเทวาภิรมย์ นายช่างเอก สังกัดกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ซึ่งมีพื้นเพมาจากจังหวัดนครราชสีมา เป็นตัวแทนในการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการสร้างอนุสาวรีย์กับกรมศิลปากร¹⁰ ข้อความในลายพระหัตถ์กราบทูลสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2477 (นับตามปีปัจจุบันคือ พ.ศ. 2478) ทำให้เราทราบว่า พระเทวาภิรมย์ ได้นำเอาแบบร่างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งอยู่ในท่านั่งบนตั่ง มีเครื่องยศพระราชทาน คือ พานหมากและกระโถน มากราบทูลขอประทานคำปรึกษา จากเนื้อความในลายพระหัตถ์ฉบับนี้ทำให้ทราบว่าแบบร่างที่ว่าเป็นผลงานการออกแบบของพระเทวาภิรมย์ ต่อมา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงเล่าต่อว่า เมื่อพระองค์เสด็จไปที่ศิลปากรสถาน ได้ทรงเห็นนายคอร์ราโด เฟโรชี (ต่อมาเปลี่ยนชื่อและนามสกุลเป็น ศิลป์ พีระศรี) กำลังปั้นแบบร่างอนุสาวรีย์เป็นรูปผู้หญิงถือดาบในแบบต่าง ๆ กัน จึงได้ทรงแนะนำว่า น่าจะทำเป็นรูปเชิงอุปมาอุปไมยหรือเชิงสัญลักษณ์ (Allegory) เช่น นางฟ้าถือดาบดึกว่า เพราะถ้าทำแบบเหมือนจริง จะไปติดขัดตรงที่คงไม่มีใครเคยเห็นว่าท้าวสุรนารีมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร ซึ่งนายคอร์ราโด เฟโรชี ก็เห็นพ้องด้วย จึงได้ปั้น “...เป็นรูปหญิงสาว ผมยาวประบ่า ใส่มาลา คือพวกดอกไม้สด นุ่งจีบ ห่มสไบสะพักสองบ่า ยืนถือดาบ...” แต่คงไม่เป็นที่พอใจของผู้ว่าจ้าง จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง “ทำเป็นรูปหญิงสาวตัดผมปัก ยืนถือดาบนุ่งจีบห่มสไบเฉียง” ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน¹¹

10. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 0701.41/2 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ท้าว สุรนารี (พ.ศ. 2477).

11. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *สารสนสมเด็จฯ* เล่ม 4 (กรุงเทพฯ : องค์การการค้าของคุรุสภา, 2505), 312-313.

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

การออกแบบสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งนับว่าเป็นอนุสาวรีย์เชิดชูเกียรติและความกล้าหาญของสตรีสามัญชนตามคติตะวันตกแห่งแรกของไทย เป็นความท้าทายอย่างยิ่งสำหรับประติมากรชาวอิตาเลียน อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างอิสระมากกว่าครั้งแรก ซึ่งเป็นการออกแบบสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ร่วมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จึงมีกฎระเบียบทางฐานันดรศักดิ์ให้ต้องคำนึงถึงและระมัดระวังมากมาย อีกประการหนึ่ง เจ้าของโครงการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีไม่ใช่เป็นรัฐบาลกลาง แต่เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมาและผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 3 ซึ่งจัดสร้างในนามของประชาชนชาวนครราชสีมา โดยมีพระเทวาทินิมิต นายช่างเขียนเอก สังกัดกรมศิลปากร ซึ่งเป็นผู้มีความรู้เรื่องศิลปะ เป็นที่ปรึกษาด้านศิลปกรรมด้วยเหตุนี้จึงนับเป็นนิมิตหมายอันดียิ่งที่ประติมากรจะสามารถใช้ความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ของตนได้อย่างเต็มที่

การสร้างอนุสาวรีย์ให้กับวีรบุรุษหรือวีรสตรีในประวัติศาสตร์ ซึ่งไม่เคยมีผู้ใดเคยเห็นหน้าค่าตามาก่อน เป็นเรื่องไม่แปลกประหลาดอันใดสำหรับโลกตะวันตก ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากแนวคิดในการสร้างอนุสาวรีย์ที่ประธานเข้ากับอุดมการณ์ชาตินิยมแบบโรแมนติกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ของประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะไม่เคยมีผู้ใดเคยเห็นหน้าค่าตาวีรบุรุษหรือวีรสตรีในตำนานหรือประวัติศาสตร์ผู้นั้นมาก่อน ขั้นตอนแรกในการออกแบบอนุสาวรีย์ของบุคคลผู้นั้น ประติมากรก็ต้องศึกษาหาข้อมูลคร่าว ๆ เกี่ยวกับวีรชนผู้นั้นก่อนว่าเขาเป็นใคร และได้สร้างวีรกรรมอันมีค่าควรแก่การยกย่องเชิดชูอะไรไว้ จากนั้นจึงหาแนวทางในการสร้างงานให้ตรงตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง โดยทั่วไป ศิลปินจะเป็นผู้เสนอแบบร่างหลาย ๆ แบบพร้อมอธิบายแนวคิดของแต่ละแบบให้ผู้ว่าจ้างพิจารณาคัดเลือกจนกว่าจะพึงพอใจ เมื่อได้แบบร่างที่ตรงใจผู้ว่าจ้างแล้ว ศิลปินก็จะศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลในรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างงานต่อไป ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ศิลปินต้องใช้ทั้งความคิด จินตนาการ และแรงบันดาลใจอย่างสูง ขั้นตอนแรกในการสร้างงานนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในหนังสือกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชเสาวนิตย์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นั่นคือ คอร์ราโด เฟโรชี รู้ว่ากำลังสร้างอนุสาวรีย์ของ “ผู้หญิงโคราช... ที่ว่ารบกับผู้ชาย” สำหรับการออกแบบว่าจะนำเสนอภาพลักษณ์ของคุณหญิงโมในลักษณะไหน สันนิษฐานได้จากข้อความตรัสเล่าของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า แบบร่างแรกที่ทำ “เป็นรูปผู้หญิงนั่งบนเตียง มีเครื่องยศพานหมากกระโถนตั้งข้าง ๆ” ซึ่งเป็นการออกแบบของพระเทวาทินิมิต แต่ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็น “รูปผู้หญิงยืนถือดาบ” ตามแบบร่างของคอร์ราโด เฟโรชี ซึ่งจัดวางท่าทางการเคลื่อนไหวต่าง ๆ กันหลายแบบเพื่อให้ผู้ว่าจ้างพิจารณาเลือก ส่วนรูปแบบการสร้างงานสรุปเป็น แบบเหมือนจริง (Realistic) ไม่ต้องการรูปเชิงสัญลักษณ์ ดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงตรัสถามว่า “ทำไมไม่ทำเป็นรูป Allegory” และคอร์ราโด เฟโรชีกราบทูลว่า “เขาไม่เอา”

พระเทวาทินิมิต ที่ปรึกษาด้านศิลปกรรม เป็นชาวโคราชมาแต่กำเนิด เดิมท่านชื่อ สี เทียมศิลป์ไชย บิดาเป็นกำนัน ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโพธิ์ปรีอเวง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา ท่านเกิดเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2431 หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ 62 ปี และหลังจากมรณกรรมของท้าวสุรนารีเพียง 36 ปีเท่านั้น เมื่ออายุได้ 9 ปี บิดาส่งท่านไปเรียนหนังสือที่วัดกลาง (วัดนารายณ์มหาราช) ประมาณ 3 ปี¹² และนับเป็นความบังเอิญอย่างมากที่เด็กชายสีเรียนหนังสืออยู่ที่วัดกลางระหว่างปี พ.ศ. 2440-2443 พอดี นั่นหมายความว่า ท่านต้องมีโอกาสได้เห็นและรับรู้เหตุการณ์ตอนที่พระยาประสิทธิศิลปการจ้างคนมาสร้างกุฏิ และย้ายอัฐิของคุณหญิงโมมาบรรจุไว้ในกุฏิที่วัดกลาง เมื่อ

12. สมชาย นิลอาธิ, “พระเทวาทินิมิต จิตรกรเอกชาวอีสานในราชสำนักจักรวาล,” *เมืองโบราณ* ปีที่ 13, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2530): 43.

วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2442 ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงน่าจะเป็นผู้ที่ซึมซับรับรู้เรื่องราววีรกรรมที่ทุ่งสัมฤทธิ์ของคุณหญิงโม ได้อย่างดีมากที่สุดคนหนึ่ง นอกจากนั้นยังมีหลักฐานอ้างอิงว่า ท่านเป็นผู้ช่วยสืบค้นกุ่มน้อยบรรจุน้ำของท้าวสุรนารีที่วัดกลาง ก่อนที่จะมีคำร่วมนกันทุก ๆ ฝ่ายว่า น่าจะย้ายอัฐิของท้าวสุรนารีไปไว้ใต้แท่นฐานอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ บริเวณหน้าประตูชุมพล อันเป็นลานกว้างขวาง เพื่อให้สง่างามสมเกียรติวีรสตรีของเมือง¹³

คอร์ราโด เฟโรซิ น่าจะได้รับรู้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวีรกรรมของคุณหญิงโมที่ทุ่งสัมฤทธิ์อย่างละเอียด จากปากชาวโคราช เช่น พระเทวาทินิมิต โดยตรง ซึ่งคงจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการให้กับประติมากร ท่านนี้ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งจะนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดสร้างสรรค์ที่แฝงความหมายอันลุ่มลึกให้กับตัวอนุสาวรีย์ต่อไป วิธีการนำเสนอคือหัวใจในการสร้างสรรค์ศิลปะทุกสาขา เช่นเดียวกับการสร้างรูปวิรัชศิลป์ ศิลปินจึงต้องพิจารณาว่าจะเลือกเหตุการณ์ตอนใด และช่วงเวลาไหนของวีรกรรม มาสร้างงาน ซึ่งจะมีผลต่อการแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาทางสีหน้า ท่าทาง และการเคลื่อนไหวของรูปประติมากรรม รวมไปถึงการเลือกเสื้อผ้า เครื่องประดับ และองค์ประกอบที่ส่งเสริมองค์ประกอบหลักให้โดดเด่นขึ้นด้วย¹⁴

การปั้นรูปท้าวสุรนารี บุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งไม่มีผู้ใดในสมัยนั้นเคยรู้จักหรือเคยเห็นหน้ามาก่อน และจะต้องปั้นในรูปแบบเหมือนจริง ก็มีหลักทฤษฎีสำหรับสร้างงานศิลปะให้ยึดถือโดยประมาณเหมือนกัน และคอร์ราโด เฟโรซิ ก็น่าจะใช้หลักการนี้มาสร้างรูปคุณหญิงโมเช่นกัน นั่นคือ การปั้นรูปมนุษย์จำเป็นต้องมีแบบที่มีชีวิต ศิลปินมักจะเลือกแม่แบบที่มีรูปร่างงดงามตามอุดมคติเพื่อเป็นต้นแบบสำหรับศึกษาลักษณะทางกายวิภาค โดยเฉพาะสรีระยามเคลื่อนไหวหรือออกท่าทางตามที่ศิลปินกำหนด และที่สำคัญที่สุดคือส่วนศีรษะและใบหน้า จากใบหน้าของรูปประติมากรรม ที่มีลักษณะคล้ายชาวอีสาน (ภาพที่ 1) ทำให้สันนิษฐานได้ว่า คอร์ราโด เฟโรซิ น่าจะปั้นใบหน้าของคุณหญิงโมจากนางแบบที่เป็นชาวโคราช อายุราว 25 30 ปีต้น ๆ และผู้ที่จะสามารถหาแบบมาสนองความต้องการของประติมากรได้ ก็เห็นจะมีเพียงแต่ พระเทวาทินิมิต เท่านั้น

จากการศึกษาผลงานการออกแบบอนุสาวรีย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ในประเทศไทย ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ประติมากรท่านนี้นิยมศิลปะสมัยเรอเนซองส์และมักนำแรงบันดาลใจจากผลงานศิลปะของประติมากรสมัยนั้นมาเป็นแม่แบบทางความคิดอยู่เสมอ เช่นเดียวกับการเลือกนำเสนอรูปท้าวสุรนารีในท่ายืนที่สงบนิ่งและสง่างามตามแบบศิลปะคลาสสิก (ภาพที่ 2) โดยทั้งน้ำหนักตัวไว้ที่ขาขวา ส่วนขาซ้ายงอเล็กน้อย เท้าซ้ายวางเฉียงออกจากลำตัวในแนว 45 องศา แขนขวาทอดขนานกับลำตัว มือขวาจับดาบที่สอดในฝัก ปลายดาบวางอยู่บนพื้นด้านหน้าของตนเอง มือซ้ายวางบนสะโพกในท่าท้าวสะเอว ลำตัวยึดตรง ไหล่ซ้ายเอียงไปด้านหน้า ไหล่ขวาเอียงไปด้านหลัง ลำตัวบิดเอี้ยวเล็กน้อยตามจังหวะการเคลื่อนไหวในทิศทางตรงกันข้ามของไหล่ทั้งสองข้าง ศีรษะส่ายได้รูปโน้มออกมาด้านหน้าเล็กน้อยและก้มลงพองาม ใบหน้าผินไปทางด้านซ้าย สายตามองต่ำลงมาในแนวเฉียงเพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้ชมที่อยู่ด้านล่าง ดวงตาฉายแววสุขุม ทรงไว้ซึ่งอำนาจและเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา

การนำเสนอรูปท้าวสุรนารีในลักษณะนี้เผยให้เห็นแนวคิดในการสร้างงานของประติมากรอย่างชัดเจน นั่นคือ ไม่ได้ต้องการนำเสนอภาพคุณหญิงโมขณะสร้างวีรกรรมในสนามรบที่ทุ่งสัมฤทธิ์ แต่เป็นภาพท้าวสุรนารีผู้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระมหากษัตริย์แล้ว ดังจะสังเกตได้จากดาบที่สอดอยู่ในฝัก ปลายดาบวางจรดพื้น และมือขวาที่จับดาบตามองต่ำลงมา ๆ ซึ่งแฝงนัยยะแห่งการสิ้นสุดภารกิจในการรบแล้ว อีกประการหนึ่ง ลักษณะของดาบนี้ไม่ใช่ดาบธรรมดาทั่วไปที่ใช้ในการออกศึก เพราะมีการจำหลักลายที่ด้ามและฝัก ดูคล้ายกับพระแสงกระบี่อาญาสิทธิ์ ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ให้มีอาญาสิทธิ์บังคับบัญชาการ

13. “เล่าเรื่องเมืองโคราช VOL.9/ ย่าโมเรื่องไกล สุรนารีลือนาม,” MOREmove Online, บันทึกข้อมูลเมื่อ 20 กันยายน 2560, <http://moremove.com/mmV5/?p=15725/เล่าเรื่องเมืองโคราช VOL.9/ย่าโมเรื่องไกล สุรนารีลือนาม/>.

14. รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีคิดและกระบวนการสร้างงานอนุสาวรีย์ ดูที่ สนัน ศิลการณ, “การปั้นภาพอนุสาวรีย์พระยาพิชัยดาบหัก,” ใน สุจิตต์ “รากเหง้า” 221 มหาวิทยาลัยศิลปากร (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์, 2536), 115-117.

ผู้คนทั้งที่เป็นประชาชนและข้าราชการทุกกรมกองไม่ว่าทหารหรือพลเรือนในสังกัดจังหวัดนั้น ๆ หรืออาจพระราชทาน แก่ผู้ใดผู้หนึ่งที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยพระราชอำนาจนั้น¹⁵

แนวคิดตั้งกล่าวของประติมากรสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนจากการกำหนดให้ท้าวสุรนารีสวมใส่อาภรณ์ตามแบบอย่างชุดเครื่องแต่งกายของสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักสยาม ซึ่งน่าจะทรงพระราชทานมาพร้อมกับเครื่องยศอื่น ๆ เช่น เครื่องยศในหมู่เครื่องอุปโภคบริโภคหรือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อันได้แก่ พานหมาก หีบหมาก คนโท เจียด กาน้ำ ชันน้ำ ที่ชา และกระโถน เป็นต้น ท้าวสุรนารีนั่งผ้าจีบ ผ่ากรองทองมีลายเชิง คาดเข็มขัด ใส่เสื้อกรองทอง ห่มสไบกรองทองเฉียงซ้ายทับด้วยตะกรุดพิสมมมงคล 3 สายอันเป็นเครื่องสิริมงคล¹⁶ (ภาพที่ 1) สวมแหวนที่นิ้วนางและนิ้วก้อยนิ้วละวงทั้งสองมือ และใส่ตุ้มหู รายละเอียดของประติมากรรมท้าวสุรนารี ไม่ว่าจะเป็นการตัดผมทรงดอกกระพุ่ม ถอนไรผมตามอย่างผู้หญิงสมัยรัชกาลที่ 3 และการสวมใส่อาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน แสดงให้เห็นความใส่ใจในรายละเอียดทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการแต่งกายตามยศอาภรณ์ศักดิ์สิทธิ์ของไทย แน่นนอนข้อมูลทั้งหมดนี้ย่อมได้มาจากการสืบค้นตัวอย่างในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร และการขอคำปรึกษาจากผู้ทรงความรู้ของไทยในสมัยนั้น อาทิเช่น พระเทวาภิรมิต หรือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นต้น¹⁷

การนำเสนอรูปท้าวสุรนารีในลักษณะนี้ ทำให้นึกถึงประติมากรรมลอยตัวหล่อสำริดรูปดาวิด “ดาวิด” วีรบุรุษและกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดพระองค์หนึ่งของชาวอิสราเอล ซึ่งถูกบันทึกไว้ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเก่า ของประติมากรอิตาลีสมัยเรอเนซองส์ 2 ท่านคือ โดนาเทลโล (Donatello ราว ค.ศ. 1386-1466) และแวร์รอกคิโอ (Verrocchio ค.ศ. 1435-1488)

“ดาวิด” ของ โดนาเทลโล (ภาพที่ 3) อยู่ในท่ายืนแบบสบาย ๆ แต่แฝงด้วยความเชื่อมั่นมือขวาทือดาบขนาดใหญ่ ปลายดาบชี้ต่ำลงกับพื้น ซึ่งหมายถึงการรบที่สิ้นสุดและชัยชนะอันเด็ดขาด แต่ **“ดาวิด” ของ เวอร์รอกคิโอ** (ภาพที่ 4) ยืนกอดดาบแน่นจนเส้นโลหิตโปนออกมา ปลายดาบที่ไม่ได้ชี้ต่ำลงกับพื้น สื่อให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความพร้อมที่จะเข้าหาห้ำหั่นกับศัตรูได้ทุกเมื่อ การนำเสนอรูป “ดาวิด” ที่แตกต่างกันของประติมากรทั้ง 2 ท่านนี้ สะท้อนให้เห็นแนวคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ขณะที่ “ดาวิด” ของ โดนาเทลโล เป็นมานพน้อยที่ล่อตัวและไม่โอ้อวดในศักดานุภาพของตนทั้ง ๆ ที่มีชัยชนะอย่างเด็ดขาดเหนือศัตรูแล้ว แต่เพราะสำนึกว่าการกิจที่เขาได้รับมอบหมาย เป็นปฏิบัติการที่กระทำถวายแด่พระเจ้าเป็นเจ้า ดังนั้นชัยชนะที่เขาได้รับจึงหมายถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ ไม่ใช่ของตนเอง (ซามูเอล ฉบับที่ 1 บทที่ 17 บทกลอนที่ 45-47)¹⁸ ส่วน เวอร์รอกคิโอ นำเสนอดาวิดในลักษณะของหนุ่มน้อยผู้ทะนงองอาจ ภาคภูมิใจในชัยชนะที่ตนเองได้รับ และมั่นใจต่อชัยชนะที่จะมาถึงในการรบครั้งต่อไป

คอร์ราโด เฟโรซี นำแรงบันดาลใจที่ได้จากผลงาน “ดาวิด” ของโดนาเทลโล และ เวอร์รอกคิโอ มาสร้างอนุสาวรีย์ “ท้าวสุรนารี” วีรสตรีของไทย ด้วยความสุขุมลุ่มลึก ถึงแม้ประติมากรจะหยิบยืมการจัดวางท่าทางการเคลื่อนไหวแบบ “contrapposto” ตามหลักการสร้างรูปประติมากรรมแบบคลาสสิกคือ ขาข้างหนึ่งเหยียดตรงรับน้ำหนัก ส่วนอีกขาหนึ่งงอเข้าเล็กน้อยในลักษณะคล้ายกำลังย่างก้าว รวมทั้งแนวคิดในการสร้างรูปทรงมนุษย์ที่ได้สัดส่วนงดงาม สมบูรณ์แบบและท่วงท่าที่สง่างามตามคตินิยมอันเป็นอุดมคติมาจากศิลปะคลาสสิกก็ตาม แต่เขาก็สามารถสร้างรูป “ท้าวสุรนารี” จากแรงบันดาลใจและจินตนาการให้มีเลือดเนื้อและวิญญาณราวกับมนุษย์จริง ๆ ได้อย่างน่าประทับใจ “ท้าวสุรนารี” ของ คอร์ราโด เฟโรซี ยืนเด่นเป็นสง่าอย่างสงบนิ่งและมั่นคงดูจุฬา (ภาพที่ 2) การเคลื่อนไหวอันทรง

15. “พระแสงราชศัตรา ประจำจังหวัดระนอง,” สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดระนอง, บันทึกข้อมูลเมื่อ 20 กันยายน 2563, https://www.m-culture.go.th/ranong/ewt_news.php?id=496&filename=index.

16. “เล่าเรื่องเมืองโคราช VOL.9/ ย่าโมเรื่องไกล สุรนารีลือนาม,” MOREmove Online, บันทึกข้อมูลเมื่อ 20 กันยายน 2560, <http://moremove.com/mmV5/?p=15725/เล่าเรื่องเมืองโคราช VOL.9/ย่าโมเรื่องไกล สุรนารีลือนาม/>. และ “อิสริยยศทองคำ เกียรติยศแห่งบรรดาศักดิ์,” Gold Traders Association : สมาคมค้าทองคำ, บันทึกข้อมูลเมื่อ 25 ธันวาคม 2557, <https://www.goldtraders.or.th/อิสริยยศทองคำ เกียรติยศแห่งบรรดาศักดิ์/>.

17. หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์, “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับ ศิลป์ พีระศรี,” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 13, ฉบับที่ 11 (กันยายน 2535): 118.

18. Martin Luther, *Die Bibel* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1978), 285.

พลังและอำนาจแห่งบุญบารมีเปล่งประกายออกมาผ่านท่วงท่าอันสง่างามตามที่ประติมากรได้กำหนดไว้แล้ว ท่าทางการทำสะพานของท้าวสุรนารีเป็นการผสมผสานแนวคิดของยอดประติมากรทั้ง 3 ท่านที่อยู่ต่างยุคต่างสมัยกันได้อย่างกลมกล่อม นั่นคือ ความนอบน้อมถ่อมตนของโดนาเทลโลและความทะนงองอาจของแวร์รอกีโอ ส่วน“ท้าวสุรนารี”ของ คอร์ราโด เฟโรชี คือความสง่างามเปี่ยมด้วยบุญบารมีและทรวงไวซึ่งความเมตตาของสตรีผู้ศักดิ์ ผู้มีสถานะเป็นภริยาของพระยาปลัดนครราชสีมา และได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระมหากษัตริย์ สถาปนาเป็น “ท้าวสุรนารี” อาภรณ์ที่ท้าวสุรนารีสวมใส่ ซึ่งได้รับพระราชทานมาพร้อมกับเครื่องยศอื่น ๆ ประกาศเกียรติคุณในความกล้าหาญ ความมุ่งมั่น และความเด็ดเดี่ยวในสมรภูมิที่ทุ่งสัมฤทธิ์ ส่วนพระแสงดาบอาญาสิทธิ์ คือสัญลักษณ์ของการพระราชทานพระราชอำนาจให้มีอาญาสิทธิ์ในการปกป้องคุ้มครองชาวนครราชสีมาสืบไป นวัตกรรมที่คอร์ราโด เฟโรชี สามารถสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีให้สำเร็จได้ภายในระยะเวลาเพียงแค่ 3 เดือนเท่านั้น โชคดีที่สถานการณ์แวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการเร่งรัดงานให้เสร็จภายในระยะเวลาอันจำกัด หรือการที่รัฐบาลกลางไม่ได้ใส่ใจกับการสร้างอนุสาวรีย์นี้ รวมทั้งความเชื่อใจและเชื่อมั่นในฝีมือและความคิดของประติมากร จึงทำให้คอร์ราโด เฟโรชี สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่นับได้ว่าเป็นผลงานชิ้นเอกอีกชิ้นหนึ่งของเขาไว้บนแผ่นดินไทย

อย่างไรก็ตาม อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าประตูชุมพล และได้ทำพิธีเปิดอย่างยิ่งใหญ่เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2478 หาใช้รูปเดียวกับปัจจุบันไม่ เนื่องจากระยะเวลาเพียง 3 เดือน ไม่เพียงพอต่อการหล่อสำริดที่ย่างยากซับซ้อนทางเทคนิค อันที่จริงก็แทบจะไม่เพียงพอต่อการขึ้นรูปปั้นหุ่นประติมากรรมเสียด้วยซ้ำ ดังนั้น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีรูปแรกจึงเป็นรูปหล่อปูนปลาสเตอร์ทำสีเลียนแบบสำริดมดำ¹⁹ แต่น่าเสียดายไม่มีหลักฐานว่ารูปหล่อสำริดคุณหญิงโมเสร็จเมื่อใด และนำไปประดิษฐานแทนรูปเดิมที่เป็นปูนปลาสเตอร์ตั้งแต่เมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเสร็จภายในปี พ.ศ. 2478 นั่นเอง เพราะมีหลักฐานปรากฏว่า พระยาภิรมย์ภักดี ข้าหลวงจังหวัดนครราชสีมา ได้ส่งเงินค่าใช้จ่ายในการหล่อสำริดอนุสาวรีย์ให้แก่กรมศิลปากรอีก 2 งวด คืองวดแรกเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2478 จำนวน 77 บาท และงวดสุดท้ายเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 อีก 100 บาท²⁰ ปัจจุบันรูปหล่อสำริดมดำ “ท้าวสุรนารี” ที่สูง 1.85 เมตร หน้า 325 กิโลกรัม ประดิษฐานอยู่บนฐานสูง 2.50 เมตร ซึ่งสร้างขึ้นแทนฐานเก่า เมื่อปี พ.ศ. 2510 อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี นับเป็นอนุสาวรีย์แห่งแรกของไทย ที่สร้างขึ้นตามคตินิยมตะวันตก เพื่อเชิดชูวีรกรรมของวีรสตรีที่มาจากสามัญชน

บทปริทัศน์

การวิเคราะห์และวิจารณ์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ “ศิลปะกับการเมือง” เป็นเรื่องที่ซับซ้อน นอกจากความรู้ด้านประวัติศาสตร์แล้ว *ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักทฤษฎีทางศิลปะและประวัติศาสตร์ศิลปะก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง และอาจกล่าวได้ว่าสำคัญยิ่งกว่าความรู้ด้านประวัติศาสตร์เสียอีก เพราะผลงานศิลปะไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อบอกเล่าหรือบรรยายความตามตำราประวัติศาสตร์ แต่สร้างขึ้นโดยมีประวัติศาสตร์บางช่วงบางตอนเป็นแรงบันดาลใจ ผ่านความคิดและจินตนาการของศิลปินผู้สร้างเป็นสำคัญ* สำหรับบทปริทัศน์ ผู้เขียนได้ยกประเด็นปัญหาสำคัญบางประการจากหนังสือ “การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี” ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อวินิจฉัยเปรียบเทียบและอธิบายความให้กระจ่างแจ้ง และเพื่อแสดงให้เห็นว่า ในกรณีของการวิเคราะห์และวิจารณ์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ “ศิลปะกับการเมือง” นักประวัติศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้า และหาความรู้เพิ่มเติมด้านศิลปะให้ถี่ถ้วนก่อน เพื่อจะสามารถทำความเข้าใจและวินิจฉัยตีความผลงานศิลปะได้อย่าง

19. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *สาส์นสมเด็จ* เล่ม 5 (กรุงเทพฯ : องค์การคำของครูสภา, 2505), 11.

20. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 0701.41/2 เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (พ.ศ. 2477).

ถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อนไปจากแนวคิดสร้างสรรค์ของศิลปินผู้สร้างและหลักทฤษฎีทางศิลปะ ประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในการตีความเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในหนังสือ **“การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”** ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ ซึ่งได้เปิดประเด็นสำคัญไว้อย่างน่าสนใจหลายประเด็น สายพินได้ค้นคว้าหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาประกอบอย่างละเอียด อีกทั้งยังวิเคราะห์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นที่ฟังดูเป็นเหตุเป็นผล พร้อมยกข้อเท็จจริงหรือข้อมูลจากเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายมาอ้างอิงเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสมมติฐาน ข้อกล่าวอ้าง และข้อสรุปของตน แต่น่าเสียดายที่ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะของผู้เขียนเรื่องนี้ยังไม่เพียงพอที่จะวิเคราะห์วิจารณ์ในหัวข้อ “ศิลปะกับการเมือง” ได้ จึงส่งผลให้การวิเคราะห์ การวิจารณ์ การตีความ และการสรุปข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะของสายพิน คลาดเคลื่อนไปจากแนวคิดสร้างสรรค์ของศิลปินผู้สร้างและหลักทฤษฎีทางศิลปะไปเป็นอันมาก เนื่องจากการขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศิลปะและประวัติศาสตร์ศิลปะไทยอย่างถ่องแท้ของตนเอง ดังจะขอยกตัวอย่างประเด็นปัญหาบางประการจากหนังสือ **“การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”** ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ มาชี้ให้เห็นพร้อมวินิจฉัยเปรียบเทียบและอธิบายความให้กระจ่างเพื่อเป็นกรณีศึกษาสำหรับนักวิชาการที่ต้องการทำวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและการเมืองต่อไป

การตีความเกี่ยวกับเรื่องฐานของอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่ว่าเตี้ยกว่าฐานอนุสาวรีย์ของพระมหากษัตริย์ เช่น พระบรมรูปทรงม้าของรัชกาลที่ 5 เพราะ **เมื่อจะชมอนุสาวรีย์ต้องแหงนหน้าขึ้นชม แสดงถึงอำนาจราชศักดิ์ที่ทรงมี ซึ่งมีใช้สัญลักษณ์ของ “สามัญชน”... ขณะที่ยังอยู่ในอิริยาบถเช่นนั้น ราษฎรที่ชมจึงดูต่ำต้อย ขณะที่พระมหากษัตริย์ดูเปี่ยมไปด้วยอำนาจราชศักดิ์ยิ่ง²¹**

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องฐานของอนุสาวรีย์ในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสร้างอนุสาวรีย์ของสายพิน เพราะ**ในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ ขนาดของประติมากรรมจะเป็นตัวกำหนดขนาดและความสูงของฐานที่ตั้ง นั่นคือ ความสูงของฐานจะต้องได้สัดส่วนกับความสูงของตัวประติมากรรม** ด้วยเหตุนี้พระบรมรูปทรงม้า ซึ่งมีขนาดถึงเท่าครึ่งพระองค์จริง จึงตั้งอยู่บนฐานสูง 6 เมตร ส่วนอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีนั้น ประติมากรรมมีความสูงเพียง 1.85 เมตร หรือขนาดเท่าคนจริง ฐานจึงเตี้ยกว่า อันที่จริงฐานรูปหล่อท้าวสุรนารีเดิมสูงน้อยกว่าที่เห็นในปัจจุบันนี้ แต่เมื่อปี พ.ศ. 2510 ได้มีการสร้างฐานใหม่เพื่อเพิ่มความสูงของฐานให้มากขึ้นกว่าเดิม ปัจจุบันฐานที่รองรับรูปหล่อท้าวสุรนารีจึงสูงถึง 2.50 เมตร ความจริงเรื่องการเสริมฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีให้สูงขึ้นกว่าเดิมนี้ ลูกศิษย์ท่านหนึ่งของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เคยเล่าว่า ทางจังหวัดนครราชสีมาเคยขอให้ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ออกแบบฐานให้ใหม่ โดยขอเพิ่มความสูงให้มากขึ้นกว่าเดิม แต่ท่านได้ตอบไปว่า ความสูงของฐานเดิมดีอยู่แล้ว ถ้าอยากได้ฐานสูงกว่านี้ ท่านจะปั้นรูปท้าวสุรนารีให้ใหม่ ให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิมก็ได้²² เรื่องการเปลี่ยนฐานอนุสาวรีย์ใหม่ให้สูงกว่าเดิมจึงเป็นอันพับไป จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2510 หลังจากศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เสียชีวิตไปได้ 5 ปี จึงได้มีการสร้างฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีใหม่ ให้สูงขึ้นกว่าเดิมเป็น 2.50 เมตร ดังเช่นที่เห็นในปัจจุบัน

คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องความสูงของฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ก็เป็นกรณีเดียวกับเรื่องความสูงของฐานอนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้า รัชกาลที่ 5 อีกประการหนึ่ง **ผู้ปั้นหล่อพระบรมรูปทรงม้า ก็เป็นประติมากรชาวฝรั่งเศส ซึ่งไม่มีทางที่จะออกแบบอนุสาวรีย์นี้โดยคำนึงถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสยามประเทศที่พวกเขาแทบจะไม่รู้จัก** โดยเฉพาะความคิดที่อ้างอิงถึง “การหมอบคลานเข้าเฝ้าหรือ

21. สายพิน แก้วงามประเสริฐ, *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 112.

22. นิพนธ์ ขำวิไล (บรรณาธิการ), *อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2542), 640-641. และ สนั่น ศิลากรณ์, “อนุสาวรีย์,” ใน *สุจิตร์ “รากเหง้า” มหาวิทยาลัยศิลปากร* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์, 2536), 111.

อำนาจราชศักดิ์” เพราะอนุสาวรีย์อื่น ๆ ในต่างประเทศก็ออกแบบฐานให้สูงแทบทั้งนั้น จะมากน้อยต่างกันก็ขึ้นอยู่กับความสูงของรูปประติมากรรมที่อยู่ด้านบน การสร้างอนุสาวรีย์ของไทยก็ได้แนวคิดจากฝรั่งมาตั้งแต่ต้น หากใช้เป็นรากฐานความคิดทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยไม่ ด้วยเหตุนี้ การสร้างอนุสาวรีย์ไม่ว่าจะเป็นของใครก็ต้องเป็นไปตามหลักการหรือทฤษฎีการสร้างงานศิลปะแบบตะวันตกด้วยกันทั้งนั้น

“อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี : การสร้างภาพลักษณ์ของท้องถิ่น ?” การหยิบยกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสาขาประวัติศาสตร์ศิลปะและศิลปวิจารณ์ที่ตนไม่มีความรู้มาวิเคราะห์และวิจารณ์ นำไปสู่การตีความที่ไม่สมเหตุสมผล และบางครั้งก็ขัดแย้งกันเองของสาย핀 โดยเฉพาะในบทที่ 2 “อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี : การสร้างภาพลักษณ์ของท้องถิ่น” จึงจะขอยกข้อความบางตอนในบทนี้มาให้พิจารณากัน ดังนี้

สาย핀หาทางสร้างประเด็นทางการเมืองให้กับอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีพร้อมกับพยายามอธิบายในเชิงสัญลักษณ์ว่า ...สัญลักษณ์ของอำนาจจากส่วนกลาง พิจารณาได้จากเครื่องแต่งกายของท้าวสุรนารี ที่นั่งจับเป็นฝ้ายกมีลายเชิง สะพัก (สไบเฉียง) ด้วยผ้ากรองทอง²³... และ ...ผู้สร้าง (หมายถึง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี – ผู้เขียน) ต้องการสื่อสัญลักษณ์ของการยอมรับอำนาจรัฐที่กรุงเทพฯ เป็นสำคัญ โดยผ่านเครื่องแต่งกายชุดพระราชทานของคุณหญิงโม²⁴ และ ...การที่รูปปั้นท้าวสุรนารีหันหน้ามาทางกรุงเทพฯ แสดงสัญลักษณ์ของการสยบยอมต่ออำนาจรัฐที่กรุงเทพฯ อีกทั้งมือขวาถือดาบจำหลักลวดลายสอดคล้องอยู่ในฝักขี้ผึ้งที่พื้น แสดงสัญลักษณ์ของความเป็นเจ้าของผืนแผ่นดินนี้ และการที่ท้าวสุรนารีแต่งกายด้วยชุดเครื่องยศ ตลอดจนดาบที่ถือก็ถูกเน้นว่าได้รับพระราชทานมาจากรัฐที่กรุงเทพฯ ความเป็นเจ้าของผืนแผ่นดินนี้จึงตกอยู่กับรัฐที่กรุงเทพฯ นั่นเอง²⁵

อันที่จริง จังหวัดนครราชสีมาเป็นหัวเมืองชั้นเอกของไทยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ไม่ใช่เมืองประเทศราช เช่น เวียงจันทน์ ดังนั้น การยกเอาเรื่อง “การยอมรับอำนาจรัฐที่กรุงเทพฯ” มาเป็นประเด็นทางการเมืองในอนุสาวรีย์นี้ จึงไม่สามารถเข้าใจได้ อีกประการหนึ่ง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประติมากรผู้ออกแบบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เป็นชาวตะวันตกที่เข้ามารับราชการช่วงปลายรัชกาลที่ 6 ไม่ใช่คนไทย **จึงต้องตั้งคำถามถึงความเป็นไปได้ และเหตุผลในการใส่ความคิดอันซับซ้อนที่เป็นประเด็นทางการเมือง ซึ่งผูกพันกับประวัติศาสตร์ของประเทศสยาม ที่ชาวต่างชาติยากจะรู้ซึ่งหรือเข้าใจได้** และที่สำคัญก็คือ เขาจะใส่ความคิดแบบนั้นเข้าไปในงานศิลปะเพื่ออะไร ถ้าไม่ถูกขึ้นหรือถูกกำหนดเป็นเงื่อนไขไว้ ถ้าจะพยายามตอบว่า เพราะผู้ว่าจ้างหรือรัฐบาลสั่งให้ใส่ความคิดเช่นนั้นลงไปในงาน ก็คงต้องย้อนกลับไปดูหลักฐานประวัติการสร้างงาน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เจ้าของโครงการคือขานนครราชสีมา ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาเป็นผู้ติดต่อว่าจ้างกรมศิลปากร และมอบหมายให้พระเทวาภิรมิตเป็น “ตัวแทนในการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการสร้างอนุสาวรีย์” โดยที่รัฐบาลไม่ได้ยื่นมือเข้ามาช่วยสนับสนุนด้านงบประมาณการสร้าง และไม่ได้แสดงความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้เลยมาตั้งแต่ต้นจนจบ เจ้าของโครงการเองก็ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าต้องการอนุสาวรีย์ในรูปแบบไหน หรือให้นำเสนอความคิดอย่างไรเป็นพิเศษ อีกประการหนึ่งที่สำคัญ ด้วยระยะเวลาในการสร้างอนุสาวรีย์อันจำกัดเพียง 3 เดือนเท่านั้น ก็คงจะมีเพียงแต่ศิลปินเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสินใจว่า จะสร้างสรรค์ผลงานชิ้นนี้ในลักษณะใดเพื่อให้ผลงานออกมาดีที่สุดตามที่เขาจะเห็นสมควร

การแสดงความคิดเห็นในบางเรื่องของสาย핀 บางครั้งขาดการพิจารณาอย่างรอบด้าน จึงดูเหมือนกับการให้ข้อมูลเพียงด้านเดียวกับผู้อ่าน นั่นคือ เน้นเฉพาะด้านที่สนับสนุนความคิดของตนเองแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังเช่น

ภาพรวมของรูปลักษณ์อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่ยืนถือดาบ มือเท้าสะโพก สื่อให้เห็นความกล้าหาญของท้าวสุรนารี นอกจากนี้สถานที่ตั้งอยู่หน้าประตูชุมพล... ย่อมสื่อความว่าท้าวสุรนารีกำลังทำหน้าที่ปกป้องดูแลบ้าน

23. สาย핀 แก้วงามประเสริฐ, *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 115.

24. สาย핀 แก้วงามประเสริฐ, *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 117.

25. สาย핀 แก้วงามประเสริฐ, *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 125.

เมือง แสดงให้เห็นว่า... มีบทบาทอยู่ในระดับแนวหน้าด้วย

...พระเทวาทินิมิต ...ได้นำแบบรูปปั้นท้าวสุรนารีมาทูลปรึกษาสมเด็จพระเจ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยที่แบบเดิม “เป็นรูปผู้หญิงนั่งบนเตียง มีเครื่องยศ พานหมาก กระโถนตั้งข้างๆ” ...แสดงสัญลักษณ์ของโลกทัศน์ที่มีต่อผู้หญิงแบบเก่า คือเป็นผู้หญิงที่ไม่มีบทบาทต่อสังคมและบ้านเมืองมากนัก เพราะรูปปั้นที่อยู่ในท่านั่ง...ทำให้เกิดมโนภาพของผู้หญิงยุคศักดินาที่มีข้าทาสบริวารหมอบกราบอยู่รอบข้าง

ยิ่งไปกว่านั้นการมีพานหมากและกระโถน ยังเป็นสัญลักษณ์ของความล้าสมัย และวัฒนธรรมการกินแบบเก่าที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ “คณะราษฎร” ... หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ผู้นำมีโลกทัศน์ต่อผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป แบบรูปปั้นท้าวสุรนารีที่พระเทวาทินิมิตรออกแบบ จึงไม่ได้รับการยอมรับจากกรมศิลปากร ในขณะที่แบบของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้รับการยอมรับ²⁶ และ

รูปลักษณะของอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีออกแบบ เป็นสัญลักษณ์ของโลกทัศน์ที่มีต่อผู้หญิงแบบใหม่... ที่มีบทบาทเท่าเทียมกับผู้ชาย...เป็นผู้หญิงที่มีความทันสมัยเหมือนอารยประเทศ ซึ่งความคิดนี้จะปรากฏให้เห็นชัดเจนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ที่มีนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิง ดังนั้นอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจึงเป็นสัญลักษณ์ให้กับรัฐบาลในการเปลี่ยนนโยบายหรือแนวคิดของรัฐบาลไปสู่ประชาชน²⁷

การตีความหมายอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีของสายพินดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการขาดความรู้และความเข้าใจในการพิจารณาวิคิดและการนำเสนองานของศิลปินตามหลักทฤษฎีทางศิลปะและประวัติศาสตร์ศิลปะ อีกทั้งจะเป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนเท่านั้น **ถึงแม้การนำเสนอรูปท้าวสุรนารีของพระเทวาทินิมิต และศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จะต่างกัน แต่หลักคิดในการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีนั้นเหมือนกัน นั่นคือ การยกย่องเชิดชูเกียรติสูงสุดให้แก่คุณหญิงโม โดยต้องสื่อแสดงให้เห็นหาชนทุกหมู่เหล่าเข้าใจได้อย่างง่าย ๆ และชัดเจน ซึ่งก็ไม่มีอะไรเหมาะสมไปกว่าการแสดงให้เห็นว่า วีรกรรมอันกล้าหาญ ณ ห่งสัมฤทธิ์ ทำให้คุณหญิงได้รับการโปรดเกล้าฯ อวยยศจากพระมหากษัตริย์ให้เป็น “ท้าวสุรนารี” และเครื่องยศที่ท่านได้รับพระราชทานคือหลักฐานและเครื่องเชิดชูเกียรติของวีรสตรีชาวนครราชสีมาที่มีค่าควรแก่การยกย่องเทิดทูน** ขณะที่พระเทวาทินิมิต ออกแบบท้าวสุรนารีให้อยู่ในท่านั่งบนเตียงพร้อมเครื่องยศ อันได้แก่ พานหมากทองคำ กระโถนทองคำ และอื่น ๆ ตามบรรดาศักดิ์ของท่านท้าว ซึ่งเป็นแนวคิดตามแบบประเพณีนิยมในการสร้างงานศิลปะไทย ดังปรากฏให้เห็นในภาพจิตรกรรมฝาผนัง การออกแบบในลักษณะนี้จึงสะท้อนความเป็นตัวตนของพระเทวาทินิมิตในฐานะนายช่างจิตรกรไทย ส่วนศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึงแม้จะออกแบบรูปท้าวสุรนารีในท่านยืนเพื่อความโดดเด่นและสง่างามตามหลักการสร้างอนุสาวรีย์ของตะวันตกก็ตาม แต่ท่านก็คำนึงถึงเรื่องการยกย่องเกียรติของท้าวสุรนารีให้เห็นอย่างเด่นชัดด้วยเช่นกัน ดังนั้น ท่านจึงเลือกชุดพระราชทานเป็นสัญลักษณ์แทนบรรดาศักดิ์ที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าแผ่นดิน และตัดเครื่องยศอื่น ๆ ออก เช่น พานหมากทองคำ กระโถนทองคำ เป็นต้น เพราะท้าวสุรนารีในชุดพระราชทานก็ชัดเจนมากพอที่จะประกาศเกียรติคุณและความกล้าหาญของวีรสตรีท่านนี้แล้ว **ด้วยเหตุนี้เครื่องยศที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์จึงสำคัญยิ่งในการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เพราะนั่นคือหลักฐานสำคัญและสัญลักษณ์แทนวีรกรรมอันกล้าหาญและยิ่งใหญ่ ณ ห่งสัมฤทธิ์ ของวีรสตรีแห่งเมืองนครราชสีมา ท่านนี้** ส่วนการตีความว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จงใจสร้างรูปลักษณะประติมากรรมท้าวสุรนารีให้เป็นผู้หญิงสมัยใหม่เหมือนอารยประเทศ และมีบทบาทเท่าเทียมกับผู้ชายตามนโยบายของรัฐบาล ก็เป็นความคิดที่ขาดการพิจารณา

26. สายพิน แก้วงามประเสริฐ, การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 118-119.

27. สายพิน แก้วงามประเสริฐ, การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 120.

อย่างมีหลักการตามลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์ เพราะแนวคิดเรื่องผู้หญิงสมัยใหม่ในประเทศไทยยังไม่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2475-2477 แต่จะเกิดขึ้นในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้นจึงหาได้เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการออกแบบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในปี พ.ศ. 2477 แต่อย่างใดไม่ อีกประการหนึ่ง รัฐบาลคณะราษฎรก็ไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ให้ความสนใจ หรือให้การสนับสนุนการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเลยแม้แต่น้อย ความไม่เข้าใจเรื่องศิลปะนำไปสู่การตีความที่ไม่ถูกต้อง อีกทั้งผู้เขียนยังมุ่งพยายามจะใส่ความคิดที่ว่า อนุสาวรีย์นี้เกี่ยวข้องกับการเมืองในแบบที่ผู้เขียนคิดอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเห็นได้จากข้อความที่ยกมาแสดงดังต่อไปนี้

รูปลักษณ์ของรูปปั้นท้าวสุรนารี ทำยืนก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้าเล็กน้อยและพักเข้าซ้าย ซึ่งเป็นท่าพักผ่อนอิริยาบถ แสดงว่าไม่ได้มีการกิจอะไรที่ต้องกระทำ... ท้าวสุรนารีในฐานะผู้ปกป้องเมืองจึงไม่มีความจำเป็นต้องเตรียมพร้อมในการต่อสู้ ซึ่งสัญลักษณ์นี้สอดคล้องกับช่วงเวลาการสร้างอนุสาวรีย์หลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชที่เมืองนครราชสีมา ถูกกล่าวหาว่าเป็น “กบฏ” การที่อนุสาวรีย์สื่อสัญลักษณ์เช่นนี้เพื่อแสดงให้รัฐบาลมั่นใจว่าเมืองนครราชสีมาสงบแล้ว และจะไม่เป็นภัยต่อรัฐบาลกลาง²⁸

การอธิบายและการสรุปประเด็นการตีความอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่นำเสนอในหนังสือ *“การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”* ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ แสดงให้เห็นปัญหาอันเกิดจากการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักทฤษฎีทางศิลปะและประวัติศาสตร์ศิลปะ ซึ่งนำไปสู่การวินิจฉัยตีความผลงานศิลปะตามความคิดเห็นส่วนตัวที่ผิดไปจากหลักทฤษฎีทางศิลปะ ละเลยหลักการแห่งเหตุและผล อีกทั้งยังหลงลืมการพิจารณาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ตนนำมาอ้างอิงเสียเอง เช่น การอธิบายสรุปว่า การปรากฏตัวของอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเหมาะสมกับบรรยากาศทางการเมืองที่รัฐบาลต้องการประกาศ *“ความอหังการ”* ของ *“สามัญชน”* ในฐานะผู้สร้างประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์นี้จึงได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากรัฐบาล เพราะรัฐบาลสามารถใช้ประโยชน์จากวีรกรรมของท้าวสุรนารีในการหล่อหลอมกล่อมเกลางานทางการเมืองเพื่อชี้ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการมีบทบาทในการสร้างชาติ²⁹ แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชี้ชัดว่า รัฐบาลคณะราษฎรไม่ได้มีนโยบายชัดเจนอย่างเป็นทางการที่จะใช้อนุสาวรีย์เป็นกระบอกเสียงสำคัญในการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองให้แก่รัฐบาล อีกทั้งเจ้าของโครงการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีก็ไม่ใช่รัฐบาลกลาง แต่จัดสร้างจากเงินบริจาคของประชาชนในนามของประชาชนชาวนครราชสีมา ที่สำคัญ *ความคิดในการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแฝงนัยยะแห่งการกู้เกียรติและศักดิ์ศรีของชาวโคราชให้กลับคืนมาอีกครั้งหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476* ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยได้พิจารณาและสันนิษฐานจากแนวคิดในการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ทหารโคราชที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏบวรเดช ซึ่งเริ่มมีมาพร้อมกับการเตรียมงานสถาปนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโคราชแล้ว แต่น่าจะเป็นแนวคิดที่รัฐบาลไม่อาจยอมรับได้ เพราะถึงแม้จะด้วยเหตุผลทางการเมืองตามคำแถลงการณ์ของรัฐบาลที่ว่า ทหารและประชาชนชาวโคราชไม่ได้เป็นกบฏก็ตาม แต่รัฐบาลจะยอมให้ชาวโคราชสร้างอนุสาวรีย์เชิดชูเกียรติทหารโคราชที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏบวรเดชได้อย่างไร หรือรัฐบาลจะยอมให้ชาวโคราชสร้างอนุสาวรีย์เชิดชูเกียรติทหารโคราชก่อนที่รัฐบาลจะสร้างอนุสาวรีย์ให้แก่ทหารและตำรวจของฝ่ายรัฐบาลที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏบวรเดชได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้วีรกรรมของคุณหญิงโม ซึ่งยังคงเป็นที่รู้จักกันดีของชาวโคราชจึงถูกยกขึ้นมาเชิดชูและใช้เป็นข้อกล่าวอ้างในการขออนุญาตจัดสร้างอนุสาวรีย์แทน

28. สายพิน แก้วงามประเสริฐ, *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 121.

29. สายพิน แก้วงามประเสริฐ, *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538), 111-112.

บทสรุป

การยกประเด็นปัญหาการตีความอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจากหนังสือ *“การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”* ของสายพิน แก้วงามประเสริฐ มาเป็นกรณีศึกษาในบทปริทัศน์ ไม่ได้มีเจตนาอื่นใด นอกจากต้องการแสดงทัศนะเชิงวิชาการแก่นักประวัติศาสตร์ ที่ต้องการค้นคว้าวิจัยหรือวิเคราะห์วิจารณ์ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ *“ศิลปะกับการเมือง”* ให้ได้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาและการค้นคว้าหาความรู้ด้านศิลปะเพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลงานศิลปะได้อย่างถูกต้องชัดเจน และหลีกเลี่ยงความหลงผิดอันเกิดจากการตีความที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากหลักทฤษฎีทางศิลปะ ซึ่งสุ่มเสี่ยงที่จะนำไปสู่การสร้างทำความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องให้เกิดขึ้นกับประวัติศาสตร์ของประเทศ

การศึกษาและการวิเคราะห์วิจารณ์ *“อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”* อย่างละเอียดดังได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า *อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีหาใช่มรดกทางการเมืองของคณะราษฎรไม่ เพราะความคิดในการสร้างอนุสาวรีย์นี้ไม่ได้มาจากนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎร แต่มาจากการต้องการของข้าหลวงประจำจังหวัดและชาวโคราชที่ต้องการกู้เกียรติและศักดิ์ศรีของตนให้กลับคืนมาอีกครั้ง เมื่อถูกตราหน้าว่าเป็น “เมืองกบฏ”* หลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 หลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รัฐบาลสมัยนั้นไม่เพียงไม่จัดสรรงบประมาณมาช่วยเหลือในการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเท่านั้น แต่ยังไม่ได้แสดงท่าทีให้ความสนใจกับการปรากฏขึ้นของอนุสาวรีย์นี้เลย ดังจะเห็นได้จากในวันทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี พระยากำธรรพายัพทิศ ข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมา เป็นประธานในพิธี และไม่มีตัวแทนของรัฐบาลกลางเดินทางมาร่วมงานเลย

ข้อสรุปจากการวิเคราะห์ของสายพินที่ว่า อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากรัฐบาล เพราะตรงกับนโยบายหลักของรัฐบาลคณะราษฎร ที่ต้องการปลูกเร้าลัทธิชาตินิยมให้แก่ประชาชน ก็ไม่ตรงกับความจริง หลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนก็คือ *“อนุสาวรีย์ปราบกบฏ หรือ อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ”* ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายจะสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ทหารและตำรวจ 17 นาย ที่เสียชีวิตจากการปราบกบฏบวรเดชในคราวนั้น เพราะถ้าเป็นนโยบายหลัก ทำไมรัฐบาลจึงไม่เร่งสร้างอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญให้เสร็จสิ้นโดยเร็วเพื่อให้เป็นอนุสาวรีย์แห่งแรกที่สร้างขึ้นในยุคคณะราษฎร แทนที่จะเป็น *“อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี”* ซึ่งสร้างขึ้นจากความประสงค์และเงินบริจาคของประชาชนชาวโคราช และถ้าเป็นนโยบายหลักจริง ทำไมอัฐิของนายทหารตำรวจ *“ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ”* ซึ่งได้รับพระราชทานเพลิงศพที่สนามหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2477 จึงต้องรอคอยการบรรจุไว้ได้แท่นฐานอนุสาวรีย์ปราบกบฏเป็นเวลานานถึง 3 ปี เพราะกว่าอนุสาวรีย์นี้จะสร้างเสร็จ ณ บริเวณหลักสี่ เขตบางเขน ก็ล่วงเข้าสู่ปี พ.ศ. 2479 แล้ว

ภาพที่ 1 ศิลป์ พีระศรี, อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (รายละเอียดเฉพาะส่วนศีรษะ)
ที่มา : “งานวันฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี (งานย่าโม),” Plus.google,
บันทึกข้อมูลเมื่อ 24 กันยายน 2561, <https://plus.google.com/112117109864434193734/posts/izMyjw1ZAr1>.

ภาพที่ 2 ศิลป์ พีระศรี, อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี, พ.ศ. 2478. สำริดรมดำ สูง 185 ซม.
ที่มา : มหาวิทยาลัยศิลปากร, *สุจิตร์นิทรรศการเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี*
(กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535), 35.

ภาพที่ 3 โดนาเทลโล (Donatello), ดาวิด, ค.ศ. 1446-1460. สำริดรมดำ สูง 185 ซม.

Florence, Museo Nazionale

ที่มา : Rolf Torman, *Die Kunst der italienischen Renaissance* (Köln: Könemann, 1994), 195.

ภาพที่ 4 แวร์รอกคิโอ (Verrocchio), ดาวิด, ราว ค.ศ. 1476. สำริดรมดำ สูง 126 ซม. Florence,

Museo Nazionale ที่มา : Bernard Ceysson et al., *Skulptur: Renaissance bis Rokoko*

(Köln: Taschen, 1996), 63.

บรรณานุกรม

Gold Traders Association : สมาคมค้าทองคำ. “อิสริยยศทองคำ เกียรติยศแห่งบรรดาศักดิ์.”

<https://www.goldtraders.or.th/อิสริยยศทองคำ เกียรติยศแห่งบรรดาศักดิ์>.

Luther, Martin. *Die Bibel*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1978.

MOREmove Online. “เล่าเรื่องเมืองโคราช VOL.9/ ย่าโมเรื่องไกล สุรนารีลือนาม.”

<http://moremove.com/mmV5/?p=15725/เล่าเรื่องเมืองโคราช VOL.9/ย่าโมเรื่องไกล สุรนารีลือนาม/>.

คณะมหรสพต่าง ๆ เตรียมไปนครราชสีมาเพื่อเข้าแสดงในงานฉาบฉวยศิลปกรรม. 2476. *ประชาชาติ* 3 (11 พฤศจิกายน): 1.

งานที่โคราช. 2476. *ประชาชาติ* 3 (20 พฤศจิกายน): 5.

จังหวัดนครราชสีมา. *ที่ระลึกสร้างฐานแท่นอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๐*. นครราชสีมา : รวมจิตรราชมหาจำกัด, 2510.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค). *พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3*. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี). *อานามสยามยุทธ ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับลาว เขมร และญวน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โฆษิต, 2550.

เตรียมการทำศพทหารโคราชคณะรัฐบาลจะไปเผาศพ. 2476. *ประชาชาติ* 3 (6 พฤศจิกายน): 2.

นิคม จารุมณี. “กบฏบวรเดช.” *วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท* มหาวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

นิพนธ์ ขำวิไล (บรรณาธิการ). *อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2542.

พูดเสียดสีชาวโคราชจะถูกลงโทษ. 2476 *ประชาชาติ* 3 (6 พฤศจิกายน): 2.

สนั่น ศิลากรณ์. “การปั้นภาพอนุสาวรีย์พระยาพิชัยดาบหัก.” ใน *สุจิตร์ “รากเหง้า” มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 114-117. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์, 2536.

สนั่น ศิลากรณ์. “อนุสาวรีย์.” ใน *สุจิตร์ “รากเหง้า” มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 111-113. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์, 2536.

สมชาย นิลอาธิ. “พระเทวโณมิต จิตรกรเอกชาวอีสานในราชสำนักจักรีวงศ์.” *เมืองโบราณ* ปีที่ 13, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2530): 43-49.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. *สาส์นสมเด็จพระเจ้า*. เล่ม 4. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. *สาส์นสมเด็จพระเจ้า*. เล่ม 5. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505.

สายพิน แก้วงามประเสริฐ. *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2538.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดระนอง. “พระแสงราชศัตรา ประจำจังหวัดระนอง.” https://www.m-culture.go.th/ranong/ewt_news.php?nid=496&filename=index.

หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล. *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕*. กรุงเทพฯ : มติชน, 2546.

หม่อมเจ้าหญิงดวงจิต จิตรพงศ์. “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับ ศิลป์ พีระศรี.” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 13, ฉบับที่ 11 (กันยายน 2535): 116-118.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ศธ. 0701.41/2 เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (พ.ศ. 2477).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ศธ. 0701.42/13 เรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ (พ.ศ. 2488-2505).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี (2) สร. 0201.10/31 เรื่องปลุกใจให้ราษฎรรักชาติ หรือ เรื่องการอบรมให้รู้สึกในเรื่องชาตินิยม (6 มิ.ย. 2478-25 ต.ค. 2495).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี (3) สร.0201.57/6 เรื่องสร้างอนุสาวรีย์เพื่อจารึกนามบุคคลและกรรมการที่ทำประโยชน์แก่ชาติอย่างยิ่งใหญ่ (8-20 สิงหาคม พ.ศ. 2485).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร. 0201. 26/5 เรื่องปลงศพทหารและทำขวัญเมืองนครราชสีมาเนื่องแต่การกบฏ (พ.ศ. 2476).